

Л. М. Пронько,
к. е. н., доцент, доцент адміністративного менеджменту та державного управління,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID ID: 0000-0001-5633-901X

DOI: 10.32702/2306-6814.2022.9—10.50

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

L. Pronko,
PhD in Economics, Associate Professor, Vinnytsia National Agrarian University

SOCIO-ECONOMIC ASPECTS OF THE FORMATION OF RURAL EMPLOYMENT

В статті здійснюється оцінка соціально-економічним аспектам формуванню зайнятості сільсько-го населення України. Доведено, що сільське населення як економічний агент територій сільського типу та необхідна умова збереження її життєдіяльності найбільш чутливе до наслідків економічних спадів. Галузева специфіка виробничого сектору сільських територій носить моногалузовий характер (переважно — сільське господарство) і тому в сучасних умовах має обмежений вибір додаткових резервів. Реальні й потужні трансформації у зовнішньому по відношенню до сільської місцевості середовищі, а також модернізація чинної законодавчо-нормативної бази у сфері зайнятості згідно із міжнародними стандартами матимуть своїм наслідком і певні локальні зміни, і глибокі зрушення в секторах зайнятості сільського населення.

Встановлено, що сільське населення за сферою економічної діяльності переважно зайнято у сільськогосподарському виробництві, ефективність якого багато в чому залежить від насичення галузі робочою силою необхідного профілю, високого рівня професійної підготовки і мотивації праці. В умовах ринкової економіки, коли сільськогосподарські підприємства стали самостійними економічними суб'єктами господарювання в конкурентному середовищі, постають нові вимоги до професійного складу робочої сили, рівня їх кваліфікації, результативності праці й відповідальності.

Вирішення проблеми забезпечення сільського господарства робочою силою можливо тільки за рахунок підвищення рівня продуктивності праці, застосування новітніх технологій і систем механізації, організації виробництва, використання досягнень науки і техніки. У зв'язку з цим зростає попит на працівників із високим рівнем професійної підготовки.

Доведено, що важливість професійно-кваліфікаційного чинника формування робочої сили зумовлена розвитком науково-технічного прогресу, який висуває підвищені вимоги до працівників, їхніх знань, фахової підготовки. Якісні зміни, які відбуваються в матеріально-технічній базі сільськогосподарських підприємств, вимагають від працівника гнучкості, здатності орієнтуватися у всій виробничій системі, швидко освоювати нову техніку, без особливих ускладнень переходити до управління нею. Він має бути готовим до швидкого оновлення своїх професійних знань і умінь. Висока ефективність сільськогосподарського виробництва залежить не тільки від науково-технічного прогресу, але й від того, якою мірою досягнутий рівень науки, досвіду, знань, навичок став надбанням кожного працівника суб'єкта господарювання у сфері агробізнесу.

The article assesses the socio-economic aspects of the employment of the rural population of Ukraine. It is proved that the rural population as an economic agent of rural areas and a necessary condition for the preservation of its vital activity is most sensitive to the effects of economic downturns. The sectoral specifics of the production sector of rural areas are mono-sectoral (mainly — agriculture) and therefore in modern conditions has a limited choice of additional reserves. Real and powerful transformations in the external environment in relation to rural areas, as well as modernization of the current legal and regulatory framework in the field of employment in accordance with international standards will result in certain local changes and profound changes in the rural employment sector.

It is established that the rural population in the field of economic activity is mainly engaged in agricultural production, the effectiveness of which depends largely on the saturation of the industry with the required workforce, a high level of training and motivation. In a market economy, when agricultural enterprises have become independent economic entities in a competitive environment, there are new requirements for the professional composition of the workforce, their level of qualification, productivity and responsibility. The solution to the problem of providing agriculture with labor is possible only by increasing

the level of labor productivity, the use of new technologies and systems of mechanization, the organization of production, the use of advances in science and technology. In this regard, the demand for workers with a high level of training is growing.

It is proved that the importance of the professional qualification factor in the formation of the workforce is due to the development of scientific and technological progress, which puts forward increased demands on employees, their knowledge, professional training. Qualitative changes that take place in the material and technical base of agricultural enterprises require flexibility from the employee, the ability to navigate the entire production system, to quickly master new equipment, without much difficulty to move to its management. He must be ready to quickly update his professional knowledge and skills. The high efficiency of agricultural production depends not only on scientific and technological progress, but also on the extent to which the achieved level of science, experience, knowledge and skills has become the property of every employee of the business entity in the field of agribusiness.

Ключові слова: зайнятість, робоча сила, сільське населення, сільськогосподарське виробництво, суб'єкт господарювання.

Key words: employment, labor force, rural population, agricultural production, business entity.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Питання зайнятості у сільській місцевості сьогодні є важливою проблемою розвитку аграрного сектору України. Рівень зайнятості населення виступає головним показником стану економіки, основою добробуту населення та умовою соціальної стабільності.

В умовах функціонування ринкових відносин управління процесом зайнятості має ґрунтуватися на певних методологічних принципах. По-перше, управління сферою зайнятості — процес організації та контролю функціонування та розвитку системи сільського ринку праці, що передбачає високий рівень ринкових трудових відносин у ринковій сфері економіки. По-друге, регулювання рівня зайнятості на селі необхідно вважати однією з найважливіших функцій управління ринком сільської праці. Це пояснюється тим, що всі стадії управління працею (прогнозування та планування, організація та координування, мотивація та контроль, облік та аналіз) регулюються в умовах трансформації аграрних відносин. У цьому сенсі впорядкування процесу зайнятості є гнучким механізмом управління процесами відтворення робочої сили в системі її підготовки, розподілу та використання. По-третє, регулювання процесу зайнятості є сукупністю виробничих взаємин між учасниками сільського ринку праці з приводу підготовки, перепідготовки, розподілу та використання робочої сили.

Виходячи з цього економічна сутність та особливість, що існують у сфері зайнятості сільського населення, а також основні фактори, що впливають на підвищення її рівня, дозволило розробити механізм регулювання процесів сільської зайнятості, визначити його основні складові та принципи регулювання на сільському ринку праці. Таким чином, методологія регулювання процесів зайнятості на селі є механізмом взаємозв'язку основних наукових підходів до реалізації даної проблеми, загальних та специфічних принципів управління трудовими процесами в ринковій сфері. Нині процес економічних реформ, включаючи систему зайнятості, перебуває в стадії удосконалення. У цей час надзвичайно актуальним є проведення обґрунтованих, еволюційних, соціально прогнозованих та адекватних реальним умовам трансформацій.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання зайнятості сільського населення, підвищення продуктивності праці та ефективності виробництва і на цій основі удосконалення економічних відносин з подальшою структурною перебудовою аграрного сектору, організаційних форм господарювання широко досліджували відомі вчені, зокрема: В.Г. Андрійчук, Д.П. Богиня, О.Г. Булавка, В.С. Дієсперов, С.М. Злупко, С.Г. Кафлевська, Ю.М. Краснов, Д.Ф. Крисанов, Г.І. Купалова, Е.М. Лібанова, М.Й. Малік, Л.І. Михайлова, В.В. Юрчишин, К.І. Якуба та ін. Проте в умовах тривалої кризи та відходу держави від належної фінансової допомоги селу стосовно розвитку сільських територій питання зайнятості сільського населення вимагають подальшого дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є розробка практичних рекомендацій щодо стимулювання зайнятості сільського населення в умовах трансформаційних процесів в економіці країни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Кризові явища та процеси в економіці в різному ступені торкаються всіх сфер соціально-економічного життя. Основна відмінність цього нестабільного періоду для агросоціальної сфери України полягає в тому, що сільське господарство, на загальну думку, є своєрідним образним "драйвером" економічного зростання, що в цілому підтверджується параметричними характеристиками його функціонування [1]. Водночас, цю тезу складно застосувати до сільських територій, якщо розглядати їх як особливий соціально-економічний континуум, а не галузеву виробничо-економічну систему.

Значний вплив на процеси трансформації в соціально-трудовій сфері вплинув функціонуючий ринок праці як важлива складова ринкової економіки. В міру його розвитку та налагодження ринкових відносин між найманими робітниками та підприємцями відбуваються глибокі якісні зміни, що сприяють підвищенню ефективності економіки та трудових ресурсів країни. З одного боку, підвищуються вимоги до якості робочої сили, ре-

зультативності праці персоналу. Головним критерієм розподілу фонду особистого споживання та виплати заробітної плати стали знання та вміння працівника, кількісні та якісні результати його праці. Це призвело, своєю чергою, до зміни ставлення працівника до праці, до його результатів. Поступово, поетапно, але, наполегливо долалися важкі наслідки зрівнялівки, байдужості та безвідповідального ставлення до праці, незацікавленість до його результатів, систематичне порушення трудової дисципліни, тобто все, що в минулому завдавало величезної шкоди виробництву, знижувало доходи та рівень життя працюючих. Ринок закономірно став пред'являти жорсткі вимоги до працівників за формальну присутність на роботі, за необґрунтовані простої, прогули, неефективне, невміле використання техніки та ресурсів, низька якість праці та продукції.

З іншого боку — в умовах ринку працівники, як власники своєї робочої сили, висувають більш високі вимоги до роботодавців, незалежно від форми власності. Вони вимагають підвищення об'єктивності оцінки свого внеску та його адекватної оплати. Оцінюючи процес радикальних змін у соціально-трудовій сфері, слід зазначити, що затвердження принципів ринкової економіки закономірно призвели до встановлення ринкової ціни робочої сили на основі вільної її купівлі-продажу на конкурентному ринку праці. Вона, поза сумнівом, значно вища, ніж була в минулому, в умовах планової економіки, проте вона поки що набагато нижча, ніж вона повинна бути в умовах із розвинутою ринковою економікою.

Сільське населення як економічний агент територій сільського типу та необхідна умова збереження її життєдіяльності найбільш чутливе до наслідків економічних спадів. Галузева специфіка виробничого сектору сільських територій носить моногалузевий характер (переважно — сільське господарство) і тому в сучасних умовах має обмежений вибір додаткових резервів. Реальні й потужні трансформації у зовнішньому по відношенню до сільської місцевості середовищі, а також модернізація чинної законодавчо-нормативної бази у сфері зайнятості згідно із міжнародними стандартами матимуть своїм наслідком і певні локальні зміни, і глибокі зрушення в секторах зайнятості сільського населення [2].

Перше, що привертає до себе увагу — це тенденція до постійного зменшення частки сільського населення, яке працює у межах свого сільського населеного пункту. Зокрема, з урахуванням простежуваної протягом чверть століття (1991—2020 рр.) тенденції, бачимо, що показник зменшився практично удвічі — з двох третин (67 %) від загального числа працюючих сільських жителів у межах населеного пункту, де вони зареєстровані, до однієї третини. Це свідчить про надзвичайно потужний вплив міського потенціалу області, а особливо столиці, по тобто залучення робочої сили, що зареєстрована за місцем проживання на території СНП, та її входження до сфер прикладання праці, сформованих у містах і селищах міського типу. Тим самим створюється додатковий тиск на зайнятість сільських жителів у господарствах первинного виробництва, адже найбільш освічені й мобільні, тобто молоді працівники, одними з перших змінюють місце прикладання праці, надаючи перевагу зайнятості в міських поселеннях [3].

Друга тенденція, яка простежується з 2005 р. — зменшення контингенту населення у працездатному віці, зайнятого лише в особистому підсобному господарстві (натепер ОСГ), практично удвічі. Це свідчить про широкий спектр змін, що відбувалися протягом наступного періоду часу, серед яких виділимо такі: вибуття найбільш мобільної частини працівників для роботи в містах і за кордоном; передача земель в оренду іншим підприємницьким структурам; розширення власного виробництва й реєстрація власників ОСГ в офіційному Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (ЄДР); скорочення контингенту сільських зайнятих із демографічних причин. Отже, привабливість ОСГ як місць прикладання праці постійно звужується, що свідчить про дві ключові різноспрямовані тенденції: з одного боку, розширення масштабів ОСГ (оренда земельних угідь, розвиток сімейних молочних ферм та інших напрямів присадибного тваринництва) і переходу їхніх власників в інші групи; а з другого — звуження ролі ОСГ до підсобної внаслідок впливу низки обставин (відсутність вільної робочої сили, неможливість підтримувати особисте господарство лише з використанням ручної праці членів сім'ї тощо).

І, нарешті, збільшення прошарку осіб, які не працюють і не навчаються. Від початку 1990-х років цей контингент збільшився у п'ятеро (понад 78,3 тис. осіб у 2005 р.), хоча в останній період дещо зменшився (на 9 в.п. — до 71,3 тис. осіб). Частину з них становлять інваліди внаслідок різних захворювань, які фактично виживають за рахунок пенсій і фінансової допомоги, однак постійно розширюється контингент прибулих з інших поселень та із за кордону. На нашу думку, це свідчить про те, що роль сільської місцевості пристойного регіону як рекреаційної зони, а також фактичне використання значної частини сільських поселень як привабливих пунктів для поселення в них міських жителів, що вирішили змінити місце реєстрації проживання, постійно підвищується.

Це пояснюється тим, що місцеві працівники, які беруть участь у створенні нової продукції та наданні різних видів послуг, найбільш зацікавлені у збереженні й розширенні існуючих виробництв і пунктів (точок) обслуговування та покращанні соціальних умов життя. Вони та їхні сім'ї — важлива складова демографічного потенціалу села і безпосередньо чи побіжно причетні до відтворення, виховання та професійної підготовки молодого покоління до виходу на сільський ринок праці [4].

Водночас поза сферою аналізу поки що залишилася найбільш проблемна група сільського сектору — зайняте в неформальному секторі економіки сільське населення. Її існування є наслідком структурних дисбалансів на ринку праці, наявності безробіття та бідності серед сільського населення, його недостатньою економічною активністю та низькою мобільністю тощо. Під неформальною економікою прийнято вважати будь-яку економічну діяльність працівників або виробничих одиниць, яка не охоплюється або не повною мірою регулюється чинними інституційно-правовими нормами, а отже, доходи і способи їх отримання перебувають поза межами регулювання держави. Одним із ключових секторів неформальної зайнятості виступають господарства населення, а також сільські жителі на сезонних роботах у первинному виробництві, в торгівлі сезонною

продукцією та виконанні різних будівельних, монтажних і ремонтних робіт у міських поселеннях тощо, однак без відповідного юридичного оформлення трудових відносин [5]. Йдеться про працю сільського населення в економічно активному віці за наймом у неформальному секторі економіки та працю не за наймом у формальному секторі економіки. Оскільки на регіональному рівні відповідна інформація статистичними органами не виокремлюється і не оприлюднюється, то залучимо до аналізу необхідні статистичні дані по Україні, а також спробуємо їх спроектувати на ситуацію із неформальною зайнятістю сільського населення в неформальному секторі економіки Вінницької області.

Статистичні, розрахункові та експертні дані свідчать про те, що у зайнятості сільського населення області в неформальному секторі економіки відбуваються суттєві зміни, а саме: первинне виробництво, включаючи роботу в господарствах населення, як ключовий сегмент зайнятості економічно активних сільських жителів, поступово і кількісно, і відносно згортає свої роль та значення у неформальній зайнятості населення. Абсолютне зменшення кількості зайнятих у неформальному секторі первинного виробництва Вінницької області становило майже 42 тис. осіб (зменшилось до 33 тис. осіб), а відносно — скоротилося на 27,9 в.п. (до 45,8%). Це свідчить про те, що у сільському секторі області зазначені позитивні процеси відбуваються значно швидше, ніж по Україні: абсолютне скорочення чисельності зайнятих у неформальному секторі первинного виробництва можна вважати незначним — на майже 273 тис. осіб (на 10,6% — до 2,3 млн осіб), однак відносно — навіть збільшилося на 4,3 в.п. (до 62,1%). Отже в Україні на тлі загального скорочення кількості зайнятих у неформальному секторі економіки (майже на 17% за 2005—2020 рр.) роль і значення первинного виробництва, навпаки, дещо підвищилася; первинне виробництво як щодо формальної, так і неформальної зайнятості сільського населення в економічно активному віці відчутно звужує свої роль і значення, а отже, при збереженні цієї тенденції на перспективу можливе подальше скорочення чисельності сільського населення. Зазначимо, що первинне виробництво тут не є ключовим чинником. Отже, ефективним інструментом протидії цьому тренду має бути розширення сфери несільськогосподарської зайнятості в сільській місцевості.

Серед зайнятих у неформальному секторі економіки виділяються: працюючі за наймом (формальна зайнятість у неформальному секторі) і працюючі без найму в неформальному секторі. По сільській місцевості України при абсолютному і відносному зменшенні зайнятих у неформальному секторі діяльності кількість працюючих за наймом збільшилася у півтора рази (до 544 тис. осіб), а частка їх — підвищилася на 16 в.п. (до 27,2%), а працюючих не за наймом — абсолютно скоротилася практично удвічі (до понад 1,45 млн осіб), а частка їх — зменшилася відповідно на 16 в.п. (до 72,8%). Отже, і в неформальному секторі економіки відбуваються позитивні зміни, які, з одного боку, свідчать про помітне звуження його ролі в забезпеченні населення в економічно активному віці місцями прикладання праці, а з іншого про те, що правові відносини дедалі більше охоплюють і цей сегмент зайнятості населення.

Водночас, нині доволі поширилася практика, коли, перебуваючи на заробітках за кордоном, сільське населення накопичило достатній стартовий капітал, і повернувшись на батьківщину з урахуванням набутого досвіду спробує започаткувати власну підприємницьку справу [6]. Частото його перші кроки пов'язані зі створенням дрібних (переважно сімейних) підприємств, але без необхідного юридичного оформлення, з метою виходу та закріплення на місцевих ринках. У тих випадках, коли вони досягли реального успіху, і суб'єкти господарської діяльності поставали перед питанням вибору відповідної організаційно-правової форми легалізації та зверталися до статистичних і податкових органів з метою заснування і реєстрації підприємства й оформлення його як платника податку. Вказані логічні дії сприяють виходу тіньових форм зайнятості сільського населення в економічно активному віці на рівень прозорих і регульованих в інституційно-правовому відношенні, а отже — звуженню ролі неформального сектору економіки та розширенню формального.

Очевидно, що сільське населення за сферою економічної діяльності переважно зайнято у сільськогосподарському виробництві, ефективність якого багато в чому залежить від насичення галузі робочою силою необхідного профілю, високого рівня професійної підготовки і мотивації праці [7]. В умовах ринкової економіки, коли сільськогосподарські підприємства стали самостійними економічними суб'єктами господарювання в конкурентному середовищі, постають нові вимоги до професійного складу робочої сили, рівня їх кваліфікації, результативності праці й відповідальності.

Важливою характеристикою людського капіталу, залученого в сільськогосподарське виробництво, є належність до певної статі [8]. Статева ознака — це суттєва властивість особистості, що визначає можливості розвитку якісних характеристик робочої сили, пов'язаних не тільки із фізичними, але і психологічними особливостями чоловіків і жінок.

Як свідчать результати дослідження, в сільськогосподарських підприємствах Вінницької області робоча сила використовується у таких пропорціях: чоловіча (61,9%) і жіноча (38,1%). Якщо розглядати цю якісну ознаку по окремих кваліфікаційних групах, то можна дійти висновку, що серед керівників і спеціалістів переважають в основному жінки, із часткою 68,2%. У таких професіях, як економісти, бухгалтери у 2020 р. частка жінок становила 93,1%. Така ситуація не сприяє покращенню демографічної ситуації, адже не створює умов для відволікання жінок із виробничого процесу на більш тривалий термін (догляд за дітьми).

Наступною якісною характеристикою є вік працівників. Вважається, що молодь швидше приймає оперативні рішення, керуючись тільки першими враженнями, хоча з віком ця здатність втрачається. З роками працівники накопичують професійну майстерність, але одночасно з цим втрачають необхідні в ринковій економіці мобільність і схильність до нововведень. Не випадково найбільш продуктивними вважаються працівники віком від 20 до 40 років [9].

Притік молодих фахівців у сільськогосподарські підприємства Вінницької області вкрай низький, що підтверджує віковий склад керівників і спеціалістів. За нашими дослідженнями, у 2020 р. частка працівників у віці до 30 років знизилася на 0,3 в.п. — до рівня 2013 р.,

а керівників і фахівців передпенсійного і пенсійного віку збільшився на 5,7 в.п. до того ж року. Серед фахівців середньої ланки частка працівників до 30 років у 2020 р. становила 14,0%, що вище рівня 2013 р. на 3,2 в.п. (особливо серед агрономів і економістів на 8 і 6,7 в.п. відповідно). Окрім того, частка працівників пенсійного віку в 2020 р. збільшилася на 6,4% до рівня 2013 року.

ВИСНОВКИ

Вирішення проблеми забезпечення сільського господарства робочою силою можливо тільки за рахунок підвищення рівня продуктивності праці, застосування новітніх технологій і систем механізації, організації виробництва, використання досягнень науки і техніки. У зв'язку з цим зростає попит на працівників із високим рівнем професійної підготовки.

Очевидно, що важливість професійно-кваліфікаційного чинника формування робочої сили зумовлена розвитком науково-технічного прогресу, який висуває підвищені вимоги до працівників, їхніх знань, фахової підготовки. Якісні зміни, які відбуваються в матеріально-технічній базі сільськогосподарських підприємств, вимагають від працівника гнучкості, здатності орієнтуватися у всій виробничій системі, швидко освоювати нову техніку, без особливих ускладнень переходити до управління нею. Він має бути готовим до швидкого оновлення своїх професійних знань і умінь. Висока ефективність сільськогосподарського виробництва залежить не тільки від науково-технічного прогресу, але й від того, якою мірою досягнутий рівень науки, досвіду, знань, навичок став надбанням кожного працівника суб'єкта господарювання у сфері агробізнесу.

Молоді спеціалісти не мають бажання займатися тяжкою, монотонною і низькооплачуваною працею. Вони бажать здійснювати інтелектуальну, порівняно легку, престижну, високооплачувану трудову діяльність. Сільська праця для молодих фахівців стане привабливою за умови, що вона буде досить високо механізованою, електрифікованою, автоматизованою, мотивованою і виконуватиметься у комфортному для працівника середовищі.

Література:

1. Варченко О.М., Свиноус І.В., Понедільчук Т.В. Розвиток підприємництва на базі особистих селянських господарств як засіб покращення якості складової людського капіталу сільських територій. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2021 Вип 16. Т. 2. С. 114—125
2. Могильний О. М., Патица Н. І., Грищенко О. Ю. Вплив карантинних обмежень, пов'язаних із COVID-19, на ринок праці та зайнятість у сільській місцевості. Економіка АПК. 2021. № 4. С. 51—67.
3. Бондаревська К. Зайнятість сільського населення в сучасних умовах. Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. 2015. № 10. С. 19—32.
4. Калініна С. П., Ланська С. П. Зайнятість сільського населення: проблеми і виклики на сучасному етапі економічного розвитку України. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. 2019. Вип. 17. С. 11—18.
5. Нежид Ю. С. Зайнятість в аграрному секторі економіки: економічна сутність та чинники формування.

Проблеми системного підходу в економіці. 2019. Вип. 4 (1). С. 65—70.

6. Токарчук Д. М. Зайнятість сільського населення та диверсифікація сільської економіки як шлях до покращення її стану. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2017. № 12. С. 68—79.

7. Джегур Г. Зайнятість і безробіття сільського населення: сучасні тренди та інструменти їх згладжування. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2016. Вип. 42 (1). С. 71—81.

8. Біттер О., Назаркевич М. Зайнятість як основа підвищення рівня життя сільського населення. Аграрна економіка. 2016. Т. 9, № 1—2. С. 18—26.

9. Воловик Л. М. Зайнятість та проблеми безробіття населення як важливий чинник розвитку сільських територій України (на прикладі Згурівського району Київської області). Економічний вісник університету. 2017. Вип. 32 (1). С. 45—51.

References:

1. Varchenko, O.M. Svynous, I.V. and Ponedil'chuk, T.V. (2021), "Development of entrepreneurship on the basis of personal farms as a means of improving the quality of human capital in rural areas", *Aktual'ni problemy rozvytku ekonomiky rehionu*, vol. 16, no. 2, pp. 114—125.
2. Mohyl'nyj, O.M. Patyka, N.I. and Hryshenko, O.Yu. (2021), "Impact of quarantine restrictions related to COVID-19 on the labor market and rural employment", *Ekonomika APK*, vol. 4, pp. 51—67.
3. Bondarevs'ka, K. (2015), "Employment of the rural population in modern conditions", *Naukovyj visnyk Odes'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu*, vol. 10, pp. 19—32.
4. Kalinina, S.P. and Lans'ka, S.P. (2019), "Employment of the rural population: problems and challenges at the present stage of economic development of Ukraine", *Visnyk Mariupol's'koho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomika*, vol. 17, pp. 11—18.
5. Nezhyd, Yu.S. (2019), "Employment in the agricultural sector of the economy: the economic essence and factors of formation", *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi*, vol. 4 (1), pp. 65—70.
6. Tokarchuk, D.M. (2017), "Employment of the rural population and diversification of the ruraleconomy as a way to improve its condition", *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktual'ni pytannia nauky i praktyky*, vol. 12, pp. 68—79.
7. Dzhehur, H. (2016), "Employment and unemployment of the rural population: current trends and tools to smooth them", *Zbirnyk naukovykh prats' Cherkas'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, vol. 42 (1), pp. 71—81.
8. Bitter, O. and Nazarkevych, M. (2016), "Employment as a basis for improving the living standards of the rural population", *Ahrarna ekonomika*, vol. 9, no. 1—2, pp. 18—26.
9. Volovyk, L.M. (2017), "Employment and unemployment problems as an important factor in the development of rural areas of Ukraine (on the example of Zhuriv district of Kyiv region)", *Ekonomichnyj visnyk universytetu*, vol. 32 (1), pp. 45—51.

Стаття надійшла до редакції 09.05.2022 р.